

Asia: VN/14302/2019

Lausuntopyyntö luonnoksesta uudeksi ilmastolaiksi

Lausunnonantajan lausunto

Yleisiä huomioita esityksestä

Ihmisoikeuskeskus katsoo, että esityksessä on laajasti arvioitu perus- ja ihmisoikeusvaikutuksia ja huomioitu kehitystä kansainvälisesti niin lainsäädännön kuin ilmasto-oikeudenkäyntien osalta.

Esitetyt uudistukset laajentavat osallistumisoikeutta monipuolisesti. Tällä on vaikutuksia eri-ikäisten mm. ikääntyneiden sekä lasten ja nuorten, mutta myös vammaisten henkilöiden osallistumiselle. Esteettömyys ja saavutettavuus tulee huomioida todellisen vaikuttamisen mahdollistamiseksi. Määräaikojen kohtuullisuus ja laaja tiedottaminen suunnitelmista jo varhaisessa vaiheessa kaikille saavutettavin ja esteettömin tavoin, myös eri kielillä ja eri medioissa, ovat välttämättömiä osallistumisoikeuden toteutumiseksi kaiken kaikkiaan.

Lakiehdotukset parantavat saamelaisten perustuslaillisten oikeuksien toteutumista mm. osallistumisoikeuden suhteen. Huomioitava on, että saamelaisten osallistumisoikeuden laajentuminen vaatii käytännössä riittäviä resursseja ei vain ministeriössä mutta myös saamelaiskäräjillä.

Yleisesti vaikutusmahdollisuuksien paraneminen edellyttää, että toimista, suunnitelmista ja ilmastovuosikertomuksesta tiedotetaan aiempaa laajemmin. Ilmastokriisin ehkäiseminen on kaikkien asia, ja kaikilla tulee olla mahdollisuus saada tietoa ja vaikuttaa päätöksiin ja toimiin elinympäristönsä osalta ja näin nauttia perustuslain takaamaa oikeuttaan.

Hiilineutraaliustavoite ja päästövähennystavoitteet (2 §)

n/a

Valtion viranomaisen ja kunnallisen viranomaisen edistämisvelvoite (5 §)

Ihmisoikeuskeskus pitää erittäin tervetulleena uudistusta, joka tuo ilmastolain tavoitteiden edistämisvelvollisuuden myös kunnallisen (kuntien, kuntayhtymien ja maakuntien) tason viranomaisille. Velvoite ei ole uusi tehtävä, ja kunnat ovat olleet osaltaan jo nyt aktiivisia ilmastokysymyksissä. Kirjaus on kuitenkin tärkeä, koska se ohjaa esimerkiksi ilmastokysymysten huomiointia kaavoituksessa, liikennesuunnittelussa ja ohjaa hankintoja ilmastotavoitteiden toteuttamista edistävällä tavalla.

Myös ehdotettu uudistus, jonka mukaan valtion viranomaisten tulee edistää lain mukaisten ilmastosuunnitelmien toteutumisen lisäksi lain mukaisten ilmastotavoitteiden toteutumista, on merkittävä kirjaus.

Samassa 5.2. kohdassa mainittu kirjaus kuitenkin vesitetään rajaamalla edistäminen tehtäväksi mahdollisuuksien mukaan ja huomioiden paikalliset olosuhteet. Jää epäselväksi kuka päättää mahdollisuuksien rajoista ja mitä paikallisia olosuhteita ja kenen osalta on tarkoitus huomioida jne. Lakitekstissä tällainen tulkinnanvaraisuus aiheuttaa ongelmia ja se tulisi poistaa.

Suunnittelujärjestelmä, erityisesti uusi maankäyttösektorin suunnitelma (7–13 §)

n/a

Ilmastopolitiikan seuranta ja ilmastovuosikertomus (15–18 §)

n/a

Saamelaiskulttuurin edistäminen, saamelainen ilmastoneuvosto (mm. 14 §, 21 §)

Ehdotuksen 14 §:ään on kirjattu tavoite turvata saamelaisten oikeus ylläpitää ja kehittää kieltään ja kulttuuriaan perustuslain 17 §:n edellyttämällä tavalla.

Ihmisoikeuskeskuksen mukaan tämän huomioiminen juuri ilmastokysymyksissä on erityisen tärkeää. Useimmat saamelaisten kulttuurin ja elinkeinon osa-alueet liittyvät suoraan ilmastoon, luontoon ja ilmastomuutoksen vaikutuksiin, jotka näkyvät arktisella alueella muuta maata nopeammin ja voimakkaammin. Saamelaisten luontosuhde ja perimätieto näissä kysymyksissä voi hyödyttää myös ei-saamelaisia.

Lain 21 §:ssä ehdotetaan perustettavaksi uusi riippumaton asiantuntijaeli, saamelainen ilmastoneuvosto, jonka valtioneuvosto nimittää määrääjäksi ilmastopolitiikan suunnittelun tueksi. Saamelaisen ilmastoneuvoston tehtävänä on mm. antaa lausuntoja 9–12 §:ssä tarkoitetuista suunnitelmista saamelaiskulttuurin edistämisen osalta.

Yleisesti Ihmisoikeuskeskus katsoo, että tällaisen toimijan perustaminen on järkevää ja tarpeellista, jotta saadaan päätöksenteon tueksi riittävän laajasti tietoa saamelaiskulttuuriin liittyvistä ja vaikuttavista seikoista mm. edellä mainitun perinnetiedon ja ilmastovaikutusten osalta. Tämä edistää myös saamelaiskulttuurin ja -elinkeinojen ymmärtämistä ja yleisemminkin yhteiskunnassa ja kehittää virkamiesten osaamista ja mahdollistaa faktoihin perustuvaa vuoropuhelua saamelaisasioissa.

Esityksessä määritellään kuka ilmastoneuvoston nimittää, mutta laissa tai hallituksen esityksessä ei ole määritetty kuka ehdokkaita asettaa tai ketä pyydetään nimeämään ehdokkaita. Saamelaiskäräjien ja kolttien kyläkokouksen asema tulisi tässä yhteydessäkin varmistaa lain tasolla.

Jäsenien määrästä tai muista kelpoisuusvaatimuksista tai saamelaiskäräjien roolista ei ole mainintaa. Ilmastopaneelin osalta kelpoisuusvaatimukset on määritetty lain tasolla.

Laki ei myöskään määrittele tarkemmin perinteisiä elinkeinoja, joiden harjoittajat voisivat olla ilmastoneuvoston asiantuntijoina. Nämä käyvät ilmi perustuslakia käsittelevästä hallituksen esityksestä (mm. poronhoito, kalastus ja metsästys), mutta niiden nimenomainen mainitseminen tässä olisi eduksi tekstin selkeydelle.

Pykälän 3 momentissa määritellään, että valtioneuvoston asetuksella voidaan antaa tarkempia säännöksiä saamelaisen ilmastoneuvoston kokoonpanosta, jäsenten nimeämisestä sekä neuvoston tehtävistä ja toimikausista. Kuitenkin pykälän 2 momentissa kerrotaan jo pitkästi ilmastoneuvoston tehtävistä. Tässä on ristiriita.

Ihmisoikeuskeskus katsoo, että tehtävien lisäksi vähintään jäsenten nimeämismenettely olisi syytä sisällyttää itse lain tekstiin. Muutoinkin pykälän muotoilussa tulisi mahdollisuuksien mukaan noudattaa samaa kaavaa kuin ilmastopaneelin osalta, huomioiden myös palkkiot, sidonnaisuudet jne., joista nyt ei ole lainkaan mainittu.

Esityksessä mainitaan ministeriöön sijoittuva koordinaattori. Tämän ja ilmastoneuvoston toiminnan järjestely vaatii riittävät resurssit.

Ihmisoikeuskeskus esittää, että ilmastoneuvoston riippumattomuuden takaamiseksi ilmastoneuvoston sihteeristönä toimisi joku muu taho kuin ministeriö. Koordinaattori ministeriössä on tarpeen rahoituksen tuen ja valvonnan osalta, mutta ilmastoneuvoston toiminnan koordinointi tulisi järjestää toisin. Parhaiten tähän sopisi kansainvälisestikin tunnustettu Arktinen keskus Lapin yliopistossa. Keskuksessa tehdään monitieteistä arktista tutkimusta ja tiedonvälitystä. Tutkimuksen teemoissa on runsaasti arktisiin alkuperäiskansoihin ja heidän perinnetietoonsa liittyvää tutkimusta,

mm. heidän meneillään olevassa HUMANOR-hankkeessaan, jossa tarkastellaan ilmastonmuutoksen vaikutuksia ihmisten ja eläinten väliseen suhteeseen. Keskuksella on myös laajat verkostot ja yhteistyötä alan parhaimpien asiantuntijoiden kanssa. Tämä vahvistaisi ilmastoneuvoston toimintaa ja toisi sille esityksessä mainittua riippumattomuutta. Lisää Aktisen keskuksen alkuperäiskansatutkimuksesta linkistä <https://www.arcticcentre.org/FI/arktinenalue/alkuperaiskansat>.

Suomen ilmastopaneeli (20 §)

n/a

Muutoksenhaku (22 §)

Ehdotettu kirjaus muutoksenhausta valtioneuvoston yleisistunnon lainvastaisesta päätöksestä selkeyttää lakia. Tämä helpottanee valitusoikeuden käyttämistä.

Asianosaisen ohella valitusoikeus olisi ELY-keskusten ja valtakunnallisten luonnonsuojelu tms. yhdistysten ja säätiöiden lisäksi saamelaiskäräjillä ja kolttien kyläkokouksella. Tämä on ihmisoikeuskeskuksen näkemyksen mukaan tärkeä laajennus.

Ilmasto-oikeudenkäyntien määrä lisääntyy maailmalla. Esityksessä ei pohdita lainkaan kysymystä kansallisten tuomioistuinten toimivallasta ilmastokriisin yhteydessä. Asiasta on keskusteltu julkisuudessaakin muutamia vuosia, mutta edelleen mm. oikeudenkäynti, jossa ei ole nimettyä ”uhria” asianosaisena, tai oikeudenkäynti yksittäisen huolestuneen kansalaisen toimesta ilmastokriisin ja esimerkiksi tulevien sukupolvien osalta eivät ole mahdollisia. Tämän keskustelun soisi johtavan johonkin ratkaisuun tai mainintaan.

Esityksen vaikutukset

n/a

Muita huomioita

Ehdotettu laki asettaa velvollisuuksia ainoastaan valtion sekä kuntien ja kuntayhtymien viranomaisille. Laki ei huomioi yritysten roolia ilmastokriisin ja päästötavoitteiden osalta muutoin kuin toivomalla sen vaikuttavan niiden ja kuluttajien käyttäytymiseen. Yritysten toiminnalla on kuitenkin suuri merkitys ilmastokriisin torjumisessa. Laissa tulisikin velvoittaa vähintään julkisoikeudelliset laitokset, yhteisöt ja valtio-omisteiset yritykset edistämään ilmastokriisin torjuntaa, kuten on tehty mm. Irlannissa.

Kokonaisuudessaan lakiehdotus vahvistaa saamelaisten oikeuksia. Suomi on saanut toistuvasti suosituksia kansainvälisiltä ihmisoikeussopimusten valvontaelimiltä nimenomaisesti puutteista saamelaisten kielen, kulttuurin, osallistumisoikeuden ja vaikutusmahdollisuuksien sekä itsemääräämisoikeuden osalta. Onkin erityisen tärkeää huomata, että tuoreimmat suositukset on esityksessä huomioitu kattavasti ja koko ilmastolain osalta on tehty tarkastelu saamelaisten

oikeuksien turvaamisen ja kulttuurin tukemisen osalta. Näillä välttämättömillä kirjauksilla, tarkasteluilla ja vaikutusarvioinneilla kotimainen lainsäädäntö lähestyy Suomen kansainvälisen alkuperäiskansapolitiikan kantoja ja kansainvälisiä sitoumuksia. Nämä kirjat myös edesauttavat käytännössä saamelaisten oikeuksien toteutumista.

Kupiainen Emmi
Ihmisoikeuskeskus